

FOUCAULTOVA OBRAMBA LIBERALIZMA

Kar zadeva motiv, ki me je vodil, je zelo enostaven ... Radovednost – edina vrsta radovednosti, v vsakem primeru, ki jo je vredno prakticirati z nekaj upornosti: ne tista, ki teži za asimiliranjem tega, kar je treba spoznati, ampak tista, ki dopušča, da se od-ljubimo od sebe samih (se *déprendre de soi-même*). Kaj bi bil vreden naval spoznanja, če bi zgolj garantiral doseganje znanja, ne bi pa stanovitno omogočal, kolikor je to sploh mogoče, izgubljanje-blodenje (*l'égarement*) spoznavajočega?

227

Besede so iz predgovora k drugemu zvezku *Zgodovine seksualnosti*, naslovljene *Uporaba užitkov*.¹ Z zlomljenim, pridušenim glasom jih je izgovarjal Giles Deleuze zgodnjega junijskega jutra leta 1984, na dvorišču bolnice Pitié-Salpêtrière. Velikani pariške filozofije so se tistega dne zbrali, da bi se zadnjič poklonili preminulemu kolegu, Michelu Foucaultu [1926–1984].

Zdi se, da njegova radovednost mi poznala meja. Imel je razkošno erudicijo, šokantno sposobnost transformacije, neskončna polja dela ...² Kot zgodovinar psihiatrije in povsod, kot neumorni analitik moči in tehnik discipliniranja, kot profesor zgodovine miselnih sestojev, je zarezal v znanost in zgodovino zahodne filozofije.

Foucault je morda bolj kot kdor koli prispeval k predružačenju sedanjih humanističnih in družbenih znanosti. Bil je utemeljitelj (in povsem nedosegljiv

1 Michel Foucault, *L'usage des plaisirs*, Paris 1984, str. 14. Prim. *Zgodovina seksualnosti*.
2, *Uporaba ugodij*, Ljubljana: ŠKUC, 1998. (Navedki o slovenskih prevodih prevajalčevi.)

2 Prim. Paul Vayne, *Foucault, sa pensée, sa personne*, Paris 2008.

vrhunec) sodobnih kulturnih študij. Ameriškemu feminizmu in »politiki razlike« je postavil teorijske osnove. Vrata univerze je odprl historiografiji seksualnih identitet in vprašanjem spola [roda]. Pripravil je pot, na kateri so *queer studies* in teorijska dela o homoseksualnosti zmogla doseči današnji akademski status.³

Do dandanes je Foucault najpomembnejša ikona post-marxističnega levičarskega intelektualizma.⁴ O tej plešasto pobruti glavi z ušesi netopirja⁵ se razpreda legenda. Merodajni članki ameriških akademikov se posvečajo vprašanju, kakšno vlogo je odigralo uživanje LSD-ja za Foucaultov pojem filozofskega mejnega izkustva.⁶ Odkar je homo-dandy, Herve Guibert, ki je leta 1991 umrl zaradi AIDS-a, v svojih novelah in romanih opisal, kako prominentno vlogo je njegov bližnji prijatelj Foucault igral na pariški S/M sceni,⁷ vroče in žgečkljive anekdote postajajo skorajda *mainstream* fukojevske filologije. Obelodanjeno je, da je imel filozof prav posebno nagnjene do verig in na strehi visoko spoštovane École Normale Supérieure na ulici Rue d'Ulm, je izgleda prihajalo do povsem nepričakovanih prireditev.

228

Ne glede na avro avantgarde in subverzije ni drugega predstavnika »french theory«,⁸ ki je povsem neodvisno od duha časa, politike in javnega mnenja,

3 Obširneje o vseh teh aspektih glej Didier Eribon, *Michel Foucault*, Paris 1989.

4 Pri čemer se na žalost pogosto spregleda eksplicitno Foucaultovo stališče, da je treba vprašanje Gulaga »postaviti v vsaki socialistični družbi posebej, saj niti ena od njih, vse od leta 1917, *de facto* ni uspela funkcionirati brez bolj ali manj razvitega sistema Gulaga ... Treba je poudariti posebnost vprašanja Gulaga do vsakega teoretičnega redukcionalizma, (ki iz njega naredi napako, vidno na osnovi besedil) do vsakega historičnega redukcionalizma (ki iz njega napravi učinek konjunktura, kar lahko izoliramo, začeniši z vzrokom), vsako utopično razločevanje (ki bi ga s 'psevdosocializmom' postavilo v opozicijo s 'samim' socializmom), nasproti vsakega univerzalizirajočega razgrajevanja v občo obliko zapiranja.« (Michel Foucault, *Pouvoir et stratégies, Les Révoltes logiques*, 4, 1977, str. 90). Prav gotovo teoretično najbolj dosledna izvedba te Foucaultove zahteve je delo Uga Vlaisavljevića, *Lepoglava i univerzitet: Ogledi iz političke epistemologije*, Sarajevo 2003.

5 Tako Daniel Binswanger, Rechter Hacken, *Die Weltwoche*, Zürich, 12. 1. 2005, str. 39–40.

6 Glej James Miller, *The Passion of Michel Foucault*, Cambridge MA, 1993.

7 Prim. Hervé Guibert, *Mauve le vierge*, Paris 1988; oz., *À l'ami qui ne m'a pas sauvé la vie*, Paris 1990. Prim. *Prijatelju, ki mi ni rešil življenja*, Ljubljana: ŠKUC, 1994.

8 Glej François Cusset, *French Theory: Foucault, Derrida, Deleuze & Cie et les mutations de la vie intellectuelle aux États-Unis*, Paris 2003.

samemu sebi – kot raziskovalcu in znanstveniku – zajamčil tako globoko in tako dalekosežno pozornost. Še danes, skoraj 50 let po objavi, nihče od zgodovinarjev idej ne gre mimo *Besed in reči* (podnaslovljenih *Arheologija humanističnih znanosti*), eno od poglavitnih Foucaultovih del.⁹ Tudi Jürgen Habermas, ki je povsod precej v dvomih glede Foucaultovega ničejanskega, do razsvetljenstva kritičnega stališča,¹⁰ je moral priznati prelomnost njegovih zgodovinskih študij.¹¹

Tudi takšnim strokovnjakom izjemne erudicije, kot sta na primer sorbonski medievalist Alain de Libera ali njegov berlinski pandan Wolfgang Hübener [1934–2007], ki le redko izražata spoštovanje do učenosti kakšnega kolega, je Michel Foucault postal ključna referenca.¹² Morda tudi zato, ker je kot le malo kdo zmozel sam obdelati morje vrelcev. Filozofinja Blandine Kriegel opisuje to sposobnost svojega učitelja: »Ko smo zjutraj prihajali v Nacionalno knjižnico, je bil Foucault že tam. Ko smo zvečer odhajali iz nje, je bil še naprej posvečen svojemu delu.«¹³

Foucault se je skoraj celo življenje ukvarjal v s problemom oblasti/moči (*le pouvoir*). Kaj je bistvo oblasti/moči? Katere so historične forme njene institucionalizacije? In še, katere so tehnike, kateri so modusi obnašanja, s katerimi se posameznik lahko izmakne oblasti/moči? Kje je svobodni prostor resnice in ugodja? Gilles Deleuze tako v Foucaultovem imenu sprašuje: »Če je oblast/moč konstitutivna za resnico, kako si potem zamisliti 'oblast/moč

9 Michel Foucault, *Les Mots et les Choses: Une archéologie des sciences humaines*, Paris 1966. Prim. *Besede in reči: arheologija humanističnih znanosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2010.

10 Na anti-totalitaren ali anti-normativni značaj Foucaultove kritike uma, to se pravi na njegovo odstopanje od vsakega poskusa utemeljitve in upravičevanja univerzalne veljave podanih stališč pokaže Thomas Schafer, *Reflektierte Vernunft. Michel Foucaults philosophisches Projekt einer antitotalitären Macht- und Wahrheitskritik*, Frankfurt/M. 1995, str. 64–67, 192–198.

11 Jürgen Habermas, *Der philosophische Diskurs der Moderne*, Frankfurt/M. 1985, str. 279–312; isti, "Taking Aim at the Heart of the Present", u: David Couzens Hoy (ur.), *Foucault: A Critical Reader*, Oxford, 1986, str. 103–108.

12 Alain de Libera, *Archéologie du sujet: Naissance du sujet*, Paris 2007; Wolfgang Hübener, "Der dreifache Tod des modernen Subjekts", u: , *Die Frage nach dem Subjekt*, ur. Manfred Frank, Gérard Raulet in Willem van Reijen, Frankfurt/M. 1988, str. 101–127.

13 Blandine Kriegel, *Michel Foucault, aujourd'hui*, Paris 2004.

resnice' ki ne bi bila več resnica moči, kako si zamisliti resnico, ki bi prihajala iz povprečnih linij odpora, ne pa več iz integralnih linij oblasti/moči? Kako preko linije?«¹⁴

Svojim vprašanjem je povsod pristopal tako, da je posegal h konkretnemu zgodovinskemu materialu. Končno je izšel tudi del Foucaultovih predavanj iz let 1978 in 1979 na Collège de France, ki predstavljajo najobsežnejšo in najbolj zrelo izdelavo njegove politične filozofije.¹⁵ Spisi o zgodovini seksualnosti, ki so nastali kasneje, tudi spadajo med pomembnejša filozofova dela. Posvečena so *ethosu* večšine življenja in eksistencialnem smislu¹⁶ in se samo posredno dotikajo politične filozofije.

230

Kot vselej, Foucault tudi tokrat želi napisati zgodovino sedanjosti ali aktualnosti, kar se pravi, z ozirom na oddaljena obzorja miselne tradicije, želi pojmiti pogoje možnosti za *tukaj in zdaj*. Za Foucaulta je filozofija mogoča zgolj kot diagnoza sedanjosti. Smisel aktualnega mišljenja je mišljenje naše lastne aktualnosti, moderna filozofija ne more biti nič drugega kot filozofija modernosti same.¹⁷ Torej, kaj je bistvo sodobne politike? Kako se vlada naši družbi? Omenjena predavanja žele dati odgovor na ta vprašanja. Ne ukvarjajo se samo s klasiki politične misli, od Platona do Huma, ampak tudi v segmentu naslovljenem *Rojstvo biopolitike*, z ekonomsko politiko od Giscarda d'Estainga in z razvojem tržnega gospodarstva v Nemčiji od Ludwiga Erharda do Helmuta Schmidta.¹⁸ Foucault, ki se je celo življenje ukvarjal s kritiko institucionalizirane zlorabe moči, državno-policijsko in disciplinarno represijo, prihaja do

14 Gilles Deleuze, *Foucault*, Paris 1986, str. 101.

15 Gl. Michel Foucault, *Sécurité, territoire, population: Cours au Collège de France (1977–1978)*, Paris 2004; *Naissance de la biopolitique: Cours au Collège de France (1978–1979)*, Paris 2004. Prim. *Rojstvo biopolitike: kurz na Collège de France: 1978–1979*. Ljubljana: Krtina, 2015.

16 »Prej je treba misliti na krizo subjekta ali morda subjektivizacije: na težavo v načinu, kako se individuum zmore konstituirati kot moralni subjekt lastnega obnašanja in na napore, da v uporabi na sebi najde to, kar bo dopustilo podrejanje pravilom in finaliziranje eksistence.« (Michel Foucault, *Le souci de soi*, Paris 1984, str. 117; prim. *Skrb zase*. Ljubljana: ŠKUC, 1993). Odlična analiza Foucaultove etike v tem kontekstu je podana v delu Johanna Oksala, *Freedom in Philosophy of Michel Foucault*, New York 1990.

17 Prim. Vincent Descombes, *Philosophie par le gros temps*, Paris 1989, str. 9–27.

18 O vsebini teh predavanj, prim. Thomas Lemke, *Eine Kritik der politischen Vernunft*, Hamburg 1997.

nepričakovane bilance, bilance, ki jo je zbor Foucaultovih naslednikov samo uporno ignoriral in marginaliziral: Politični um modernitete je liberalizem!¹⁹

Moč vladanja se odlikuje predvsem z njeno zamejitvijo. Od 18. stoletja se vladati pravi: postaviti notranje meje suvereniteti/suverenosti oblasti. Za to sta dve nasprotni cesarski poti, ki imata svoje korenine z namero limitiranja. Ali se državno omniprezentnost zamejuje od posameznika in njegovih »človeških/človekovih pravic«, kar je Rousseaujeva pot, ali pa se državno oblast omejuje po poti koristnosti. Kot najvišja zapoved se več ne pojavlja neomejeno obilje moči suverena, ampak povečevanje ekonomske produktivnosti. Ekonomska korist triumfira nad višjim državnim razlogom (*raison d'Etat*). To je pot, ki so jo odprli angleški empiristi. Racionalni izraz moderne umevnosti/veščine vladanja so liberalne teorije tržnega gospodarstva, socialnih ali pač manj socialnih različit.

Kdor želi razumeti moderni svet, mora brati Ludwiga von Misesa,²⁰ Friedricha von Hayeka in teoretika neoliberalizma kot Miliona Friedmana – ne pa Marxa in Louisa Althusserja; Foucault je bil njegov učenec ali pa Adorna, njuno družbeno kritiko so vselej povezovali.²¹ Foucault obsežno razpravlja o nemškem neoliberalizmu – tako imenovanem ordo-liberalizmu Freiburške šole (Walter Eucken, Alfred Müller-Armack, Alexander Rüstow, Wilhelm Rönke²² – in o njegovem ameriškem pandanu, neoliberalizmu Čikaške šole

19 Več o Foucaultu in (neo)liberalizmu, glej Andrew Barry, Thomas Osborne, Nikolas Rose (ur.), *Foucault and Political Reason: Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*, London 1996; Ulrich Bröckling, Susanne Kramann, Thomas Lemke (ur.), *Gouvernementalität der Gegenwart: Studien zur Ökonomisierung des Sozialen*, Frankfurt/M. 2000; Maria Bonnafous-Boucher, *Un libéralisme sans liberté: Pour une introduction du terme "libéralisme" dans la pensée de Michel Foucault*, Paris 2002; Lars Gertenbach, *Die Kultivierung des Marktes: Foucault und die Gouvernementalität des Neoliberalismus*, Berlin 2007.

20 Prim. Butler, Eamonn, *Ludwig von Mises: življenje in delo*. Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, 2015 (Op. prev.)

21 Glej Axel Honneth, *Kritik der Macht*, Frankfurt/M. 1988.

22 O ordoliberalizmu, glej Dieter Haselbach, *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft: Gesellschaft und Politik im Ordoliberalismus*, Baden-Baden 1991; Ralf Ptak, *Vom Ordoliberalismus zur Sozialen Marktwirtschaft: Stationen des Neoliberalismus in Deutschland*, Opladen 2004; Philip Plickert, *Wandlungen des Neoliberalismus*, Stuttgart 2008.

(Frank Knight, George Stigler, Gary Becker, Ronald Coase ...) ²² Neoliberalizem je najprimernejša teorija sedanje večšine vladanja, saj racionalno vodena država organizira prvenstveno področje svoje *nepristojnosti*. Kako namreč urediti, da se ne vlada preveč? To je namreč po Foucaultu kapitalni problem *governmentalega uma* sedanje dobe. Pojemovno pošast *governmentalitete* (*gouvernementalite*), ki jo je skoval Foucault, ²³ lahko prevedemo kot »vladnost«, najbolj enostavno rečeno pa gre za »stil vladanja«. ²⁴ Foucault, ki so mu bile terminološke burke prej odbijajoče kot privlačne, je hote ustvaril nov termin, uvedel *governmentaliteto*, *mentaliteto vladanja*, kot nasprotje pojmu *državnosti*. Politična filozofija trpi, ker precenjuje državo, tako je Hegel verjel, da je država subjekt zgodovine in dovršitev uma. ²⁵ Liberalni teoretiki kot Friedrich von Hayek izhajajo od tega, da se država nujno nagiba k hipertrofiji

232

22 O Čikaški šoli glej Ross B. Emmett (ur.), *The Elgar Companion to the Chicago School of Economics*, Cheltenham 2010.

23 Zaradi resnice same: termin srečamo že prej, pri Rolandu Barthesu. Prim. Roland Barthes, *Mythologies*, u: *Ceuvres complètes*, zvezek I, Éric Marty (ur.), Paris, 1993, str. 699. Prim. *Mitologije*, Ljubljana: Krtina, 2015.

24 »Z besedo 'governmentaliteta' želim povedati tri stvari. Z 'governmentaliteto' razumem skupino, ki jo konstituirajo institucije, procedure, analize in refleksije, kalkulacije in taktike, ki omogočajo izvajanje te, tako specifične in tako kompleksne forme moči (*pouvoir*), ki ima za svojo glavno tarčo populacijo, za glavno formo znanja politično ekonomijo, za bistveni tehnični instrument dispozitiv gotovosti. Drugič z 'governmentaliteto' razumem tendenco, smer sile, ki na celotnem Zahodu, že dolgo vodi prevlado tega tipa moči, ki bi ga lahko imenovali vladavina (*gouvernement*) nad vsem drugimi suverenost, disciplina; to je, po drugi plati, privedlo da celega niza specifičnih aparatov (*appareils*) moči, z drugi strani pa do razvoja celotnega niza znanja (*savoirs*)«. Z 'governmentaliteto' na koncu razumem proces ali bolje rezultat procesa, s katerim država prava srednjega veka, ki je v 15. in 16. stoletju postala administrativna država, vse bolj postaja 'governmentalizirana' (*gouvernementalise*) (Michel Foucault, *Sécurité, territoire, population*, op. cit., str. 111–112).

25 Doslej najboljše prikaz Heglove filozofije države nam je zapustil Franz Rosenzweig, *Hegel und der Staat*, 2 zvezka, München-Berlin 1920, nova izdaja Aalen 1962.

in je imanentno naklonjena totalitarizmu.²⁶ Oba sta v zmoti, v dobrem in slabem. Država po sebi ni nikakršen avtonomen izvor moči, pravi Foucault. Strah pred represivno policijsko državo, ki skrbi levičarsko kritiko dominacije, prav tako bistveno greši, kot tudi liberalna fobija pred državo.

Za Foucaulta država ni nič drugega kot institucionalna usedlina različnih postopkov, načinov, s katerimi se državi lahko vlada. Angleška filozofija je modernim demokracijam ponudila teoretski instrumentarij, vseeno pa se v Angliji od Hobbesa, se pravi od 17. stoletja, politična filozofija za državo ni več zanimala. Veliko vprašanje je – kako je treba vladati. Kdor želi razumeti moderno državo, mora pojmiti različne governmentalitete, različne stile vladanja, ki jih najdemo v nekem sistemu. Foucault se ponovno prepoznava v (neo)liberalizmu, ko omejitve državne moči povzdigne do fundamentalnega problema. »Liberalizem je, po svoje, prežet z načelom: preveč se vlada, ali pa je treba povsod sumničiti, da se preveč vlada.«²⁷ Očita mu edino in zgolj to, da ima o državi preveč simplificiran, preveč kompakten pojem, in da precenjuje njeno negativno vlogo. Zato se Foucault spopade s historičnimi tipologijami stila vladanja.

233

Kaj je cilj današnje države? Foucault pravi: to je dispozitiv gotovosti, ki služi reguliranju prebivalstva. Primarni problem sodobne politike ni v teritorialni integriteti, predanosti podanikov, obvladovanju družbenih razredov ali juristični regulaciji pravic in obveznosti. Problem je v reguliranju prebivalstva kot takega v celoti.

Politika mora paziti na to, da temeljni družbeno-ekonomski podatki ustrezajo. Število nezaposlenih ne sme biti preveliko, nataliteta ne sme biti premajhna. Kontrolirati je treba migracijske tokove. Politika je postala

26 Iz množice del o Hayeku, v tem kontekstu navedimo: Guido Vestuti (ur.), *Il realismo politico di Ludwig Von Mises e Friedrich Von Hayek*, Milano 1989; Philippe Nemo, *La société de droit selon F. A. Hayek*, Paris 1998; Hans Jörg Hennecke: *Friedrich August von Hayek: Die Tradition der Freiheit*, Düsseldorf 2000; Ingo Pies & Martin Leschke (ur.), *F. A. von Hayeks konstitutioneller Liberalismus*, Tübingen 2003. O liberalizmu avstrijske šole, glej Raimondo Cubeddu, *Il liberalismo della scuola austriaca: Menger, Mises, Hayek*, Napoli 1992.

27 Michel Foucault, *Naissance de la biopolitique*, op. cit., str. 324. Prim. op. št. 15.

nekakšna umetelnost/veščina statističnega optimiranja.²⁸ Kot glavna naloga države se kaže jamčenje minimalne gotovosti, saj je riziko gibalno ekonomskega in družbenega razvoja. Konkurenca zahteva produktivnost – vseeno pa *per definitionem* ustvarja poražence. Zato se je treba lotiti kompenzacijskih ukrepov. Devetnajsto stoletje, pravi Foucault z lepo prisposodbo, je po eni strani svetu prineslo kriminalni roman, se pravi fascinacijo s prestopki in pogubo, z druge strani pa tudi prva socialna zavarovanja, se pravi držano zaščito pred novim imperativom – *živeti nevarno* (*vivre dangereusement*).

Mešanica mehanizma zaščite in ekonomskega *laisser-faire*: do konca 18. stoletja se politični um sestoji od spoznave lastnih meja. Politična filozofija postane *kritika*, ki vladajoče poziva, naj se spomnijo te meje vladajočim. Foucault pojasnjuje nastanek samokritičnega političnega uma ne samo z preinačenjem socialnih in ekonomskih okvirov, ampak z načelnim premikanjem našega načina pristopanja k svetu. Nastanek nove racionalnosti postopkov pada približno v čas *Kritike čistega uma*, Kant je preobrnil filozofijo svoje dobe, tako da je pokazal, da je treba v ozkih mejah zajeti znanstveni pristop k svetu. Angleški teoretiki liberalizma so isto napravili za področje znanj o veščosti/veščini vladanja: um tu postane upravljanje (*menagement*) z nepristojnostjo. Kot briljantni zgodovinar »miselnih sestavov« Foucault prekopava sloje duhovnih temeljev časa v katerih skupni konceptualni okviru področij znanja in miselnih šol postajajo vidni, vseeno se zde drug od drugega neskončno oddaljeni.

234

Noben politični sestav ni iz enega kova. Prav v tem spoznanju Foucaultova teorija governmentálnosti triumfira: primarni cilj obnašanja oblasti danes je »populacijska regulacija«, vseeno je zahodna tradicija porodila cel niz stilov vladanja, ki so se ustalili v javnih institucijah.

Foucault razlikuje tri tipe vladanja, ki so predhodili liberalnemu stilu vladanja: pastoralni, višji državni razlog in policija. V hitrem pregledu politične filozofije Zahoda Foucault obdela tri navedene vrste vladanja in preobrbe ustaljene navade razmišljanja.

28 Več o tem: Ian Hacking, *The Emergence of Probability*, Cambridge 1987. Prim. Ian Hacking, "How should we do the history of statistics?" u: *The Foucault Effect*, Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller (ur.), London 1991, str. 181–195.

Običajno je, da zibel zahodne politike iščemo v grških mestih-državah, kar je po Foucaultu velika zabloda. Vsedoločujoča predstava o dobri večini vladanja ostaja od začetka pa do renesanse slika *dobrega pastirja*. Najdemo jo v židovski teologiji in v zgodnjekrščanskih samostanskih in cerkvenih spisih. Prav tako v klasičnih besedilih antike, Platonovi *Državi* na primer, motiv pastirja igra določeno vlogo. Foucault pojasnjuje, da je bila pastirska sposobnost/moč temeljni element večine vladanja. Platonov kralj-filozof ni imel časa za čuvanje črede. Je tkavec, kakor se imenuje že pri Platonu, na različnih krajih drži skupaj vse člane *polisa*, vendar se za rešitev vseh svojih ovčic ne briga. Reševanje posameznika, individualiziranje podanika kot vladarjevega varovanca postane središče tehnike moči s krščanskim dušebrižništvom, krščanskim vodenjem duše, središčem tehnike moči. *Omnnes et singulatim*: vse in vsakogar posebej, tako se glasi pastoralna formula zgodnjekrščanske teologije, ki jo Foucault rad citira. Moderna država, posebej moderna država blagostanja (*welfare state*) z njenim idealom vodenjem računa od zibeli do groba, ne izhaja iz visokih idealov antične demokracije, ampak iz zgodnjekrščanskih tehnik vladanja, ki jih najbolj izražajo samostanske regule. Vse do 18. stoletja konfesionalni boji, ki določajo evropsko politiko, predstavljajo spopade glede pastirske kontrole.²⁹ Danes država kontrolira državljane tako, da jim na vseh življenjskih področjih pomaga, da se »individualno« razvijajo.

235

Od časov renesanse bo pastirska večina vladanja superponirana drugemu postopku. Z Machiavellijem se višji državni razlog osamosvaja od krščanske usmerjenosti na rešitev duše. Evropa gre skozi šolo cinizma. Veščina vladanja je nenadoma pod imperativom državnega ohranjanja oblasti, oz. *raison d'etat*. Tudi tu Foucaultov pogled prevprašuje okostenele zgodovinske sheme. Machiavelli, po njegovem, ni simbol nove večine vladanja, ampak njen prvi teoretik. Temeljni machiavellistični problem je enostavno vprašanje, kako se vladar (*il principe*) lahko izogne temu, da ga izdajo njegovi pristaši. Nevarnost grozi s strani drugih plemičev.³⁰

29 O tem sta se razpisala Foucaultova sodelavca François Ewald in Daniel Defert. Prim. François Ewald, *L'État providence*, Paris 1986.

30 O temveč Paul-Erik Korvela, "Sources of governmentality: Two Notes on Foucault's Lecture", *History of Human Sciences*, 25, 2012, str. 73–89.

Ključni problem višjega državnega razloga je drugi: država mora za vsako ceno preživeti, tudi če jo je moč rešiti edinole s pučem. Z lepo poanto Foucault pokaže, da je klasična teorija višjega državnega prava, kakor se razvija v 16. in 17. stoletju, je pravzaprav teorija državnega udara. Moč se mora ohraniti, ravno takrat in potem, če je za to treba eliminirati vladarja. Resna nevarnost za državo zato ne prihaja s strani plemičev, ampak od plebsa, od širokih narodnih množic, ki so lahko izvor nemira in nestabilnosti. Pri Francisu Baconu, – njegov spis *O upornikih in težavah* ("Of Seditious and Troubles", 1625), že vsebuje to stališče.³¹ Teorija suverenosti začena odkrivati problem narodnih/ ljudskih množic.

236

Na koncu 18. stoletja to vodi do nove večine vladanja kot »policijske znanosti«. Zdaj zahtevamo kontroliranega podanika. Novi ideal bo popolna transparentnost za totalno kontrolo in discipliniranje državljanov. V knjigah, s katerimi je Foucault v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja poznal znan, v *Nadzorovanju in kaznovanju*,³² iz *Zgodovini norosti*, je že pokazal, kako je ta ideal vladanja odločno vplival na izvrševanje kazni in tako v največjem delu na zgodovino psihiatrije. Kritika »policijske znanosti« je to, na kar Foucault praviloma zveja politično filozofijo.³³ Vseeno, po koncu policije 18. stoletja sledi, pravi Foucault, *governmentalnost liberalizma*. Njegov najvišji cilj je prav tako kontrola prebivalstva, njegovo izhodišče ni popolnoma kontrolir³⁴ i človek, ampak nujno potrebna *neprozornost* ekonomskih procesov.³³

V politični ekonomiji naše dobe je torej reguliranje prebivalstva, njegova ekonomska moč, rast in padanje, migracija in skupna medicinska skrb. Prav tako pastirsko vodenje skrbi za podanike, politična gotovost državne suverenosti in disciplinarno kontroliranje državljanov spadajo v kompleks prakse vladanja, vseeno pa današnja politika ne vlada v prvi vrsti državljanom

31 Francis Bacon, *Of Seditious and Troubles*, u: *Francis Bacon*, ur. Brian Vickers, Oxford/New York 1996, str. 366–370.

32 Ljubljana : Delavska enotnost, 1984; Ljubljana : Krtina, 2004

33 Gl. Thomas Biebricher, *Selbstkritik der Moderne: Foucault und Habermas im Vergleich*, Frankfurt/M. 2005, posebej str. 291–333.

34 Gl. Thomas Biebricher, *Neoliberalismus zur Einführung*, Hamburg 2012, še zlasti str. 166–179.

kot pravnim subjektom, ampak vlada državljanu kot delu biomase, ki se imenuje *prebivalstvo* (*populacija*). Racionalno poskuša vladati stalnemu potencialu ekonomske produktivnosti (ekonomija), z vzponom človeškega kapitala (politika izobrazbe) in medicinskemu dejavniku rizika (socialna politika). Sodobna governmentalnost postaja *biopolitika*.

Biopolitika – politika ne kot metoda uresničevanja pravnega reda, ampak kot poskus, da se samo biološko življenje regulira³⁵ – to je bila tema, ki je Foucaulta sploh spodbudila za raziskave governmentalnosti. Prepričan je bil, da se bo na preseku biološkega življenja in državne moči odločalo o politični usodi bodočnosti. S tem vprašanjem se je Foucault ukvarjal že leta 1974. Slutil je, da vdor biopolitike nujno vodi v fašizem. Ali ni ideologija nacional-socializma konsekventno uporabljane politike, ki jo je vodila fantazma optimiranja rasne biomase? Pa ne bo sedanja politika, če je faktično biopolitika, postala samo forma prikritega evgeničnega fašizma?³⁶

To je forma radikalne krika sedanjosti, ki jo je Foucault razvil leta 1976 v *Družbo je treba braniti*, predavanju o klasičnem državnem pravu in teoriji vojne.³⁷ Biopolitika je medtem postala eden od najbolj priljubljenih modnih pojmov in slovi kot najljubša skovanka v slovarju radikalnega levičarstva.³⁸ V novem terminološkem duhu ta pojem dopušča, da znova pride do večne obtožbe, da kapitalizem ni nič drugega kot preoblečeni fašizem. Po objavi *Rojstva biopolitike* postane jasno, da je Foucault sam to in takšno pozicijo hitro zapustil. Liberalna večina vladanja se ne sestoji zgolj v politiki populacije, prav tako se sestoji v *samoomejitvi vladanja*.

35 Gl. Roberto Esposito, *Bios: Biopolitica e filosofia*, Torino 2004; Mladen Dolar, *Kralju odsekati glavo: Foucaultova dediščina*, Ljubljana 2009, str. 67–105.

36 Gl. André Pichot, *La société pure: De Darwin à Hitler*, Paris 2000. Prim. tudi Francis Fukuyama, *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*, New York 2002. Prim. Konec človeštva: *posledice revolucije v biotehnologiji*. Tržič: Učila International, 2003, 2006.

37 Michel Foucault, „*Il faut défendre la société*“: *Cours au Collège de France (1975–1976)*, Paris 1997. Prim. M. F. »*Družbo je treba braniti*«: *predavanja na Collège de France (1975–1976)*, Ljubljana: Studia Humanitatis, 2015. Glej tudi Jean-Claude Zancarini (ur.), *Lectures de Michel Foucault 1: À propos de „Il faut défendre la société*“, Paris 2001.

38 Kakor opaža Bruno Latour, »biopolitika je eden od tistih Foucaultovih izrazov, poleg drugih, ki prebujajo kritičnega duha, vendar ga nemudoma tudi paralizirajo.« (Bruno Latour, "Biopouvoir et vie politique", *Multitudes*, 1, 1, Paris 2000, str. 94–98, tu str. 95).

Nasproti samoomejitve liberalnega uma nastopajo manipulacije z biološkim življenjem.³⁹

Zaključek? Tehnike vladanja so konglomerat zahodnega tradicionalnega inventarja z dominantno liberalne populacijske politike. Pogubi vse bolj učinkovitega vladanja z *biomaso* stoji nasproti možnost državno-pravne samoomejitve. To je približno zadnja stopnja Foucaultove politične diagnoze sedanjosti.

Stanje ni niti malo brezupno, da se ne bi mogle obrniti k vprašanju dobrega življenja in v *estetiki življenja*⁴⁰ poiskati vprašanje smisla, s katerim ne-pastirska epoha posameznika pušča samega. Foucaultov vrt ugodja je poln eksotičnih plodov.⁴¹ »Kisli apokaliptiki« (Daniel Biswagner) ki se tako radi in tako pogosto pozivajo nanj, ne bi si smeli zamišljati, da so njegovi dediči ...

39 Glej Thomas Lemke, *Gouvernementalität und Biopolitik*, Wiesbaden 2007.

40 Foucault zavrača obstanek danega jastva, ki zmore funkcionirati kot norma. Ni »esence«, v katero lahko verjamemo in zato je naša naloga, da sami sebe izumimo kot *umetniško delo*. Taka samokonstrukcija jastva se odigrava med drugim tudi z *askezo*, kar pomeni, da subjekt neprestano dela na sebi samem, da bi lahko sebi zagospodaril. To je delo, ki ga subjekt opravlja na sebi samem, medtem ko ga obkrožajo brezštevne oblike moči, ki to oblikovanje omejujejo. Te meje subjekt zmore prevladati. Posameznik je družbena konstrukcija, konstrukcija ki zmore sebe samo izgraditi. Pri tem je povsem odprto, kaj bo postal. Več o tem Wilhelm Schmidt, *Auf der Suche nach einer neuen Lebenskunst: Die Frage nach dem Grund und die Neubegründung der Ethik bei Foucault*, Frankfurt/M. 2000.

41 Prim. Maurice Blanchot, *Michel Foucault tel que je l'imagine*, Paris 1986.